

Sociologi på gymnasiet

En kartläggning från Sveriges
Sociologförbund

Författare: Johan Fagerberg 2018-01-11

Innehållsförteckning

Inledning	3
Metod	4
Kartläggningens resultat	5
Gymnasieskolans struktur	5
Sociologiämnet på gymnasiet	6
Skolverkets beskrivning av sociologiämnet	6
Kursmoduler i sociologin	8
Antal gymnasieelever som läser sociologi	8
Sociologi som valbar eller obligatorisk kurs	10
Omfattning av sociologiundervisningen	10
Några typexempel från verksamheterna	10
Läromedel och sociologis ämnesdidaktik	11
Sociologilärares ämneskunskaper	13
Fortbildning och studiebesök	13
Sociologi på ämneslärarprogrammet	13
Undervisande sociologer på ämneslärarprogrammet	16
Diskussion och vägar framåt	16
Det sociologiska kursinnehållet	17
1) Undervisningens fokus	17
2) Läromedel	17
Vägar för stärkt samarbete mellan sociologimiljöer och sociologilärare	18
3) Nätbaserat undervisningsstöd	18
4) Samverkansprojekt	18
Sociologilärares ämneskunskaper	19
5) Behöriga lärare	19
6) Sociologi på ämneslärarprogrammet	19
7) Fort- och vidareutbildning	20
Metoddiskussion och begränsningar med rapporten	20
Sammanfattning och avslutning	21
Referenser	22

Inledning

Sedan 2014 är sociologi ett väletablerat ämne på gymnasiet. Förutsättningarna för detta grundlades med läroplanen GY 2011, som enligt Carle (2015) medförde ändringar i ämnesplaner, nya typer av examen och program samt ändringar kring vilka program som ger behörighet till högskolestudier. Som Carle (2015) påpekat innebär ämnets etablering på gymnasiet nya möjligheter för akademien, men även för sociologin i samhället i stort. Man kan till exempel blicka mot en amerikansk kontext där sociologin har en lång tradition som skolämne och där ett nära samarbete mellan sociologer och gymnasielärare föreligger (Azarian, 2017). En god kvalitet på sociologiundervisningen på gymnasiet är av vikt för att elever ska tillägna sig kunskap om och få verktyg att förstå samhällsfenomen, vilket är kärnan i ett samhällsvetenskapligt perspektiv. Vidare kan undervisningen väcka elevers intresse för ämnet och på sikt höja kvaliteten på högskolekurserna i sociologi.

Från denna utgångspunkt uppkommer frågor om hur den gymnasiala sociologin kan stärkas och om hur landets sociologimiljöer kan påverka undervisningen. Vilka vägar finns för att påverka ämnets innehåll, utformning och utveckling? Och inte minst, hur kan samarbetet med gymnasielärare etableras och utvecklas? Som ett steg på vägen mot att besvara frågor som dessa ger föreliggande rapport en översiktlig bild av sociologin på gymnasiet.

Rapporten utgör en del av ett uppdrag från Sveriges Sociologförbund (SSF) som syftar till att bidra med underlag för fördjupad kunskap till förbundet och dess pågående arbete med att stärka sociologiämnet på gymnasiet. Uppdraget har inneburit att kartlägga, analysera och ge förslag till åtgärder.

Kartläggningen har fokuserat dels på frågor kopplade till sociologin på gymnasiet, dels på ämnets plats på ämneslärarprogrammet. Frågor som använts som utgångspunkt för att kartlägga det förstnämnda området är följande:

- Hur många elever läser sociologi på gymnasiet?
- Hur många läser sociologi som obligatorisk respektive valbar kurs?
- Vilken kompetens har de undervisande lärarna i sociologi?

Utöver dessa frågor studerades två av de läromedel som används på gymnasiet. Vidare har intresset för fortbildning bland sociologiärare undersökts samt om det finns intresse att göra studiebesök med elever på universitet eller högskola.

Frågor som tjänat som utgångspunkt för att kartlägga sociologin på ämneslärarprogrammet är följande:

- Hur mycket sociologi ingår i landets ämneslärarprogram i samhällskunskap?
- Ingår sociologi i samhällskunskapsinriktningen eller i den utbildningsvetenskapliga kärnan?
- Ges möjlighet för studenter med sociologiexamen att läsa kompletterande pedagogisk utbildning?
- Vilka sociologer undervisar på ämneslärarprogrammet och vilka kurser undervisar de på?

Svaren på dessa frågor kan förhoppningsvis utgöra en grund för att påverka undervisningen på gymnasiet i önskvärd riktning och att stödja sociologimiljöer att samverka med gymnasieskolor. Rapportens preliminära resultat presenterades på ämneskonferensen i Uppsala i oktober 2017, där tankar och idéer om vägar framåt för sociologin som gymnasieämne diskuterades. Författaren och uppdragsgivaren är således tacksamma för intressanta synpunkter och reflektioner som delades vid detta tillfälle. Vi tackar även de lärare som besvarade enkäten samt Rolf Lidskog och Johan Forsell som bidrog med sina tankar om den gymnasiala sociologin och om de läromedel de författat.

Rapportens disposition är som följer. Nedan ges en beskrivning av hur kartläggningen har gått tillväga. Efter det följer kartläggningens resultat. Resultatdelen redogör först för gymnasieskolans struktur, Skolverkets beskrivning av sociologiämnet och dess kunskapsmål. Sedan beskrivs sociologins omfattning på gymnasiet, om ämnet främst ges som obligatorisk eller valbar kurs samt exempel på hur kurserna kan utformas ute på verksamheterna. Efter det beskrivs de läromedel som

används och några tankar om sociologins ämnesdidaktik på gymnasiet. Vidare redogörs för kartläggningen av sociologilärares studiebakgrund. Resultatdelen avslutas med en beskrivning av hur sociologiundervisningen bedrivs på lärarutbildningen. Efter resultatdelen följer en diskussion om vägar framåt för arbetet med sociologin på gymnasiet. Rapporten avslutas med en diskussion om kartläggningens metod och rapportens begränsningar samt en sammanfattning.

Metod

För att kunna redogöra för hur många elever som läser sociologi kontaktades Skolverket och Sveriges Statistiska Centralbyrå (SCB). Då ingen nationell statistik finns tillgänglig för hur många elever som läser sociologi som obligatorisk eller valbar kurs tillfrågades 28 gymnasieskolor om hur många elever som läst sociologi som programinriktning, programfördjupning eller individuellt val läsåret 2016/2017. Skolorna valdes utifrån en lista som sammanställts av handläggare på Skolverket, efter förfrågan om kontaktuppgifter till skolor som erbjuder sociologi. Dock innehöll listan inte samtliga skolor i landet som erbjuder sociologi, utan endast de som hade avgångselever som läst alla tre kursmodulerna i sociologi läsåret 2015/2016. Listan innehöll totalt 30 skolor. Av de 28 skolor som kontaktades återkopplade 16 skolor med uppgifter om hur många elever som läste sociologi som programinriktning, programfördjupning eller individuellt val. Skolorna ligger i 15 olika kommuner. Av dessa ligger två skolor i en storstad, två i en pendlingskommun nära storstad, fyra i en större stad, två i en pendlingskommun nära större stad, en i en långpendlingskommun nära större stad, tre i en mindre stad/tätort samt en i en pendlingskommun nära mindre tätort. Av skolorna är 15 kommunala skolor och en är friskola. Efter granskning av poängplaner för respektive skola kunde sedan slutsatser dras kring hur många som läste sociologi som obligatorisk respektive valbar kurs.

För att få en uppfattning om frågor som rör sociologilärares studiebakgrund i sociologi genomfördes en mindre enkätundersökning. Enkäten bestod av tio frågor som distribuerades i ett Google-formulär. De bakgrundsfrågor som ställdes rörde vilken kommun lärarna arbetar i samt vilken typ av huvudman de är anställd av. Frågan om vilken kommun lärarna arbetar i ställdes för att det ansågs relevant att tillfråga lärare i olika kommunstorlekar. Svårigheten att få kontaktuppgifter till lärare medförde dock problem att göra ett medvetet urval av lärare i olika kommunstorlekar, men frågan användes ändå för att veta vilken kommun respondenterna arbetar i. Då undersökningen inte skulle studera samband mellan olika variabler uteslöts bakgrundsfrågor om kön, ålder och liknande. Detta för att inte göra enkäten allt för omfattande, med förhoppning om att på så sätt hålla upp svarsfrekvensen. Återstående frågor rörde respondenternas studiebakgrund i sociologi, gymnasiekursernas omfattning i undervisningstimmar samt respondenternas intresse av fortbildning och deltagande med deras sociologielever på föreläsning på högskola. Enkäten avslutades med en öppen fråga om eventuella reflektioner om hur sociologin kan få en starkare ställning på gymnasiet.

Urvalet bestod av sociologilärare på gymnasiet som kontaktades på tre olika sätt. Till en början användes Skolverkets söktjänst www.valjaskola.se för att få kontaktuppgifter till gymnasieskolor i varierande kommunstorlekar som erbjuder samhällsprogrammet med inriktningen beteendevetenskap. Vidare användes en lista med skolor som enligt Skolverket hade avgångselever som läst någon av de tre kursmodulerna i sociologi läsåret 2016/2017. På dessa två sätt kontaktades 56 lärare via mejl. Utöver dessa lades enkäten upp på en Facebook-grupp för sociologilärare på gymnasiet med 117 medlemmar. Av de totalt 173 lärare som kontaktades svarade 55 vilket motsvarar en svarsprocent på 31,8 procent. Svaren analyserades deskriptivt i SPSS.

Lärarna arbetar i 28 olika kommuner av varierande storlek. Tabell 1 nedan beskriver antal respondenter fördelade efter kommunstorlek. Lärare i storstäder och större städer utgör de största grupperna i urvalet.

Tabell 1

Beskrivning av antal respondenter (N) fördelade efter kommunstorlek

	N	%
Storstad	15	27,3
Pendlingskommun nära storstad	6	10,9
Större stad	17	30,9
Pendlingskommun nära större stad	2	3,6
Långpendlingskommun nära större stad	2	3,6
Mindre stad/tätort	10	18,2
Pendlingskommun nära mindre tätort	1	1,8
Ej angett	2	3,6
Totalt	55	100

Av lärarna arbetade 36 (65,5 procent) på kommunala skolor medan 19 (34,5 procent) arbetade på friskolor. Vidare hade 23 (41,8 procent) lärarlegitimation i sociologi medan 32 (58,2 procent) inte hade det.

Två av de läromedel som används i sociologi på gymnasiet granskades för att ge en kortfattad beskrivning om böckernas innehåll. För att få höra författarnas tankar om böckerna och om sociologi på gymnasiet generellt genomfördes en intervju med vardera författaren. Varje intervju tog drygt en timme och spelades in med diktafon. Utöver avsnittet om läromedel och sociologins ämnesdidaktik har intervjuerna använts som bakgrund till redogörelsens för kursplanen i sociologi, diskussionen om vägar framåt och bidragit med allmän information om sociologin på gymnasiet.

För att kartlägga hur sociologiundervisningen bedrivs på ämneslärarprogrammet kontaktades landets samtliga ämneslärarprogram med inriktning mot gymnasiet där samhällskunskap kan väljas som ämne. Sociologiinstitutioner vid respektive lärosäte kontaktades för att få uppgifter om vilka sociologer som undervisar på ämneslärarutbildningen och vilka kurser de undervisar på. Vid vissa fall bidrog anställda vid ämneslärarprogrammet med dessa uppgifter.

Kartläggningens resultat

Gymnasieskolans struktur

Enligt Skolverket¹ består gymnasieskolan idag av 18 nationella program, där tolv är yrkesprogram och sex är högskoleförberedande program. Varje program har ett examensmål som styr dess utformning och innehåll. En gymnasieutbildning utgörs av 2500 poäng.

Programstrukturen för både yrkesprogrammen och de högskoleförberedande programmen utgörs enligt Skolverket av gymnasiegemensamma ämnen, programgemensamma ämnen, inriktningar, programfördjupning, gymnasiearbete och individuellt val. De gymnasiegemensamma ämnena ingår i alla nationella program, men skiljer sig i omfattning mellan yrkesprogram och

¹ Informationen hämtad från <https://www.skolverket.se/>

högskoleförberedande program. De programgemensamma ämnena läses av alla elever på respektive program. Dessa kallades tidigare för kärnämnen.

Inriktningar väljs i de flesta program det andra eller tredje läsåret och syftar enligt Skolverket till fördjupning, specialisering och breddning inom programmets ram. Inriktningskurser är obligatoriska för den aktuella inriktningen.

Programfördjupning innebär specialisering inom ett visst ämne som svarar mot programmets karaktär. Den enskilda skolan får bestämma vilka kurser som ska erbjudas som fördjupningskurser, inom ramen för de kurser Skolverket beslutat. Programfördjupningskurser kan både vara obligatoriska och valbara. Det är författarens uppfattning att det är upp till den enskilda skolan att besluta om en fördjupningskurs ska vara valbar eller inte.

Individuellt val omfattar 200 poäng. På yrkesförberedande program kan eleven välja att läsa kurser som ger högskolebehörighet. I slutet av gymnasieprogrammen genomförs ett gymnasiearbete där eleven visar vad han eller hon lärt sig under utbildningen. I yrkesförberedande program ska eleven med sitt gymnasiearbete enligt Skolverket visa att han eller hon är redo för de arbetsuppgifter som ingår i det aktuella yrkesvalet. I högskoleförberedande program innebär gymnasiearbetet att visa att eleven kan genomföra ett arbete liknande de uppgifter som högskolan innebär, och därmed visa att han eller hon är förberedd för högskolestudier.

Sociologiämnet på gymnasiet

På gymnasiet klassificeras ämnena som *vanliga ämnen*, *vissa ämnen* och *yrkesämnen*, där sociologin tillhör den andra kategorin. Särskiljande för *vissa ämnen* är att det enligt Skolverket är möjligt att bli behörig lärare om man inte har en examen som ger behörighet att undervisa men ”på annat sätt visar likvärdiga kunskaper och kompetenser”. Med andra ord kan vi förutsätta att sociologilärare kan ha olika ämnen i sin examen, och att deras kompetens kan bedömas utifrån vad de tidigare undervisar i för ämnena. Rimligen kan man bedömas ha likvärdiga kompetenser om man redan undervisar i andra samhälls- och beteendevetenskapliga ämnen, vilket är vanligt då det är svårt att täcka en heltidstjänst med enbart sociologiundervisning. Sociologin skiljer sig vidare från kurser i moderna språk, engelska och matematik då sådana kurser kan ge meritpoäng vid ansökan till högskolestudier, medan sociologikurserna inte ger det.

Skolverkets beskrivning av sociologiämnet

Nedan redogörs för Skolverkets beskrivning av sociologiämnet, det vill säga ämnets syfte och de kunskapsmål eleven ska uppnå². Den definition som används av Skolverket för att beskriva sociologiämnet är följande: ”Ämnet sociologi behandlar sociala sammanhang och relationen mellan människan och samhället på individ-, grupp- och samhällsnivå”. Ämnet syftar enligt Skolverket till att eleven utvecklar kunskaper och förmågor som kan sägas beröra tre olika kunskapsområden. Dessa områden kan beskrivas som att eleven ska utveckla kunskaper om relationen mellan individ och samhälle, ett kritiskt förhållningssätt och reflekterande förmåga samt kunskaper om vetenskaplig metod. Nedan beskrivs dessa kunskapsområden mer ingående.

Det första området handlar om att utveckla kunskaper om olika samhällsförhållanden och hur individer påverkar och påverkas av samhället i ett växelspel. Här betonas hur sociala processer sker på olika nivåer i samhället. Detta uttrycks i Skolverkets beskrivning genom att eleverna genom sociologin ska ”[utveckla] kunskaper om människors handlingar, sociala relationer och sociala processer med utgångspunkt i såväl samhällsförändringar som människors möten i vardagen”. Detta kan ses som en central del i sociologin, eftersom man då lär sig studera samhällsfenomen utifrån sammanhang som är större än den enskilda individen. Sådana kunskaper kan vidare fungera som en motpol till ett psykologiskt tankesätt, och på så vis bredda det beteendevetenskapliga perspektivet på

² Kursplanen finns tillgänglig på <https://www.skolverket.se/loroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/soi/subject.htm?subjectCode=SOI&p=p&tos=gy>

gymnasiet. Vidare ska eleverna genom sociologin ”ges möjlighet att utveckla kunskaper om olika teorier som finns om detta”, vilket är en formulering som ger ett visst spelrum med till vilken grad undervisningen ska ta upp sociologiska teorier.

Den relativt öppna beskrivningen av ämnets syfte gällande detta område kan ha fördelen att innehållet kan anpassas till vad läraren anser är lämpligt att lära ut till den specifika elevgruppen. De ämnesdidaktiska frågorna, som enligt Azarian (2017) handlar om vad undervisningen ska innehålla och hur detta innehåll ska göras tillgängligt och begripligt för eleven, får därmed till stor del avgöras av den enskilde läraren. En nackdel med en öppen beskrivning av ämnets syfte är förstås att den samtidigt öppnar dörren till spridda bedömningar av vad som utgör sociologins kärna och av vad ämnesinnehållet ska bestå i överlag.

Det andra området i Skolverkets beskrivning av sociologins syfte lyder i sin helhet som följande:

”Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt, vilket omfattar förmåga att söka, strukturera, värdera och använda information från olika källor och dra slutsatser utifrån det. Det innebär också att reflektera över och diskutera ämnesinnehållet samt egna och andras handlingar och attityder.”

Denna beskrivning kan relateras till utvecklingen av ett sociologiskt tänkande eller en generisk sociologisk kompetens som syftar till att förstå företeelser man möter i sitt liv och i samhället utifrån ett sociologiskt perspektiv. Detta kunskapsområde öppnar upp för reflekterande inslag i undervisningen om samhällsfenomen och händelser som kanske annars tas för givna eller betraktas som onödiga att problematisera. Genom att diskutera olika samhällsfrågor från ett sociologiskt perspektiv innebär undervisningen en möjlighet att nyansera olika åsikter och kan således bidra till skolans demokratiska funktion.

Det tredje området av Skolverkets beskrivning av sociologins syfte säger att elever ska ges möjlighet att använda metoder för insamling av information. Intervjuer, enkätundersökningar och observationer ges som exempel på metoder. Detta kan vara ett viktigt inslag i undervisningen för att betona sociologin som vetenskap där forskningsmetoder används för att systematiskt insamla kunskap. Genom att understryka sociologin som en vetenskap undviks bilden av ämnet som en ”vardagskunskap” eller som ett allmänt tyckande om samhällsfenomen. Vidare kan enklare övningar i metod utgöra ett didaktiskt verktyg för att knyta an ämneskunskaperna till elevernas vardag, samtidigt som det nödvändigtvis inte behöver innebära att undervisningen lägger vikt vid de specifika metoderna i sig³.

Utöver en beskrivning av ämnets syfte innehåller kursplanen i sociologi fem kunskapsmål eleven ska uppnå. Dessa återges i punktform nedan.

1. Kunskaper om hur människor och samhället formar varandra, utifrån olika teorier och teoretiska perspektiv.
2. Förmåga att använda sociologiska begrepp, teorier och modeller.
3. Färdigheter i att kritiskt samla in, bearbeta och använda information från olika källor och förmåga att använda olika metoder för att samla in och bearbeta information.
4. Förmåga att diskutera samhällets, egna och andras attityder samt diskutera handlingar och värdera olika ståndpunkter.
5. Förmåga att problematisera kulturmöten och sociala processer på individ-, grupp- och samhällsnivå.

Som framgår ovan är kursmålen i den gymnasiala sociologin tämligen brett formulerade. Skolverkets definition understryker relationen mellan individ och samhälle på individ-, grupp- och

³ Intervju med Rolf Lidskog

samhällsnivå, vilket kan anses som en lämplig ingång till ämnet på gymnasial nivå. Man kan samtidigt problematisera vissa aspekter av kursmålen. Vad avses exempelvis i det femte kursmålet med ”kulturmöten” och vilka diskurser, exempelvis politiska och mediala, ger kursmålen uttryck för? Det kan därför vara viktigt att man som lärare i sociologi är noggrann med de begreppsdefinitioner som används för att inte reproducera vissa samhällsdiskurser där begrepp som ”kultur” och ”etnicitet” ibland tillämpas utan att begreppens innebörd definieras.

Kursmoduler i sociologin

Sociologiämnet utgörs av de tre kursmodulerna Etnicitet och kulturmöten, Sociologi samt Ungdomskulturer. Varje kurs omfattar 100 poäng och svarar mot punkterna 1–5 som är angivna ovan. Kursen Etnicitet och kulturmöten behandlar enligt Skolverket bland annat frågor relaterade till kultur, etnicitet och nationalitet samt frågor om migration och migrationspolitik.

Särskiljande för kursen Sociologi är att den enligt Skolverket behandlar grundläggande kunskaper i ämnet. Här berörs bland annat sociala processer och socialisation, sociala strukturer, sociala normer och kategoriseringar av människor.

I kursen Ungdomskulturer centreras enligt Skolverket undervisningen till frågor om ungdomars levnadsförhållanden, ungdomskulturer och identiteter i relation till genus, etnicitet och klass. Samtliga tre kurser knyter an till aktuella sociala frågor relaterade till kursens innehåll. Vidare är källkritik och bearbetning av information en punkt i respektive kursinnehåll.

Antal gymnasieelever som läser sociologi

Sociologi kan läsas på Barn- och fritidsprogrammet, Humanistiska programmet, Samhällsvetenskapsprogrammet och Ekonomiprogrammet. Barn- och fritidsprogrammet är ett yrkesprogram där eleverna också ges möjlighet att läsa högskoleförberedande kurser. Sociologi ingår i Barn- och fritidsprogrammet under inriktningen Socialt arbete, där man läser 200 poäng socialt arbete och kursmodulen Sociologi om 100 poäng. De tre kursmodulerna kan även erbjudas som programfördjupning. Samhällsvetenskapsprogrammet, Humanistiska programmet och Ekonomiprogrammet är högskoleförberedande program. I Samhällsvetenskapsprogrammet ingår kursmodulen Sociologi i inriktningen Beteendevetenskap och omfattar då 100 av inriktningens 450 poäng. Övriga ämnen som ingår i denna inriktning är ledarskap och organisation, pedagogik, psykologi och samhällsvetenskap. Samtliga av sociologins kursmoduler kan dessutom vara valbara som programfördjupning. I det Humanistiska programmet kan de tre kursmodulerna läsas som programfördjupning. I Ekonomiprogrammet kan kursmodulerna Etnicitet och kulturmöten samt Sociologi ingå som programfördjupning.

I tabell 2 beskrivs de gymnasieprogram som innehåller sociologi. Inriktningskurser är obligatoriska (bortsett från att själva inriktningen är valbar), och som framgår ovan kan fördjupningskurser både vara obligatoriska och valbara, beroende på vad skolan beslutat.

Tabell 2

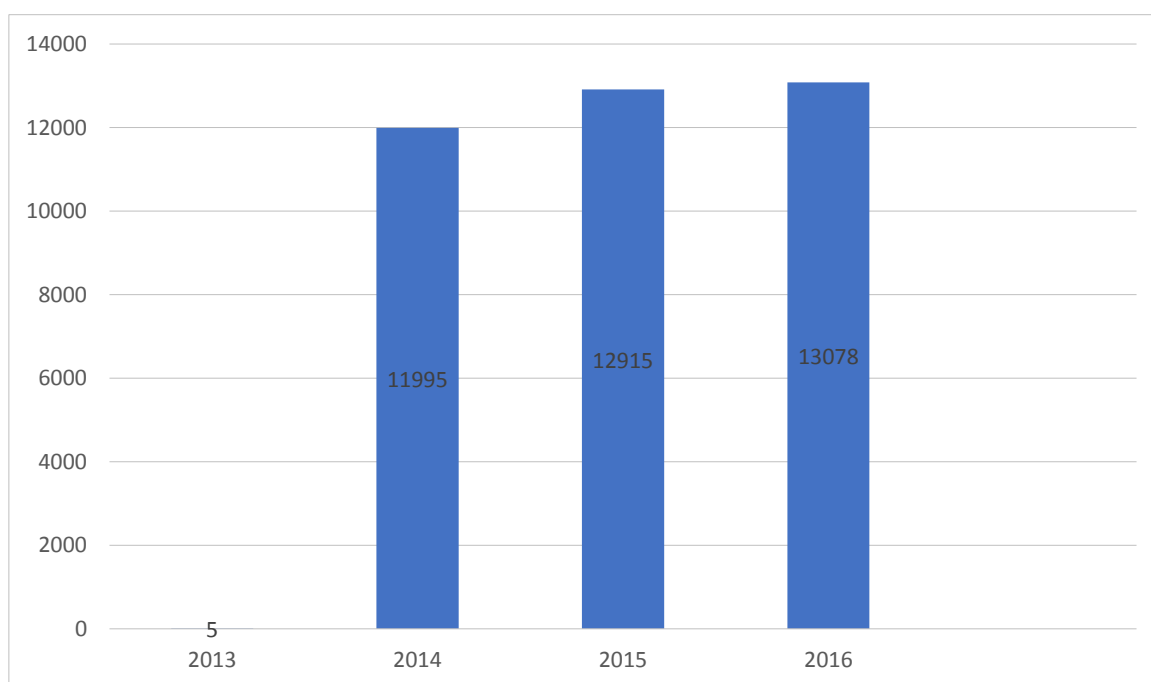
Beskrivning av de gymnasieprogram som innehåller sociologi

Program	Sociologi	Etnicitet och kulturmöten	Ungdomskulturer
Barn- och fritidsprogrammet	Inriktning/fördjupning	Fördjupning	Fördjupning
Humanistiska programmet	Fördjupning	Fördjupning	Fördjupning
Samhällsvetenskapsprogrammet	Inriktning/fördjupning	Fördjupning	Fördjupning
Ekonomiprogrammet	Fördjupning	Fördjupning	X

Av de program som erbjuder sociologi är Samhällsvetenskapsprogrammet enligt Skolverket det mest populära då 55 592 elever sökte programmet läsåret 2016/2017, vilket gör det är störst av samtliga nationella program. Näst populärast är Ekonomiprogrammet som 38 643 elever sökte samma läsår. Detta kan jämföras med Barn- och fritidsprogrammet och Humanistiska programmet som 8 199 respektive 2 454 elever sökte. Det är alltså en tämligen stor skillnad i söktryck mellan Samhällsvetenskapsprogrammet och Barn- och fritidsprogrammet där sociologin ingår som del av inriktning.

Av de elever som 2016 gick ut gymnasieskolan hade 13 078 elever läst någon av sociologins kursmoduler. Eleverna hade det året läst kurserna på 486 olika skolenheter, vilket motsvarar ungefär en tredjedel av landets gymnasieskolor. Diagram 1 nedan beskriver antal elever som läst någon av sociologins kursmoduler åren 2013–2016. Enligt handläggare på SCB verkar det som att kurserna med nuvarande kurskoder introducerades 2013, vilket gör att statistik före det inte finns tillgänglig.

Diagram 1 *Antal elever som läste någon av kursmodulerna 2013–2016*

Källa: SCB

Det framgår att mellan 2014 och 2015 ökade antalet som läste någon av kursmodulerna i sociologi med 920 elever, en ökning med åtta procent. Mellan 2015 och 2016 ökade antalet med 163 elever, det vill säga en ökning med en procent. Statistik för läsåret 2016/2017 finns ännu inte.

Uppgifter från Skolverket visar att merparten av landets samtliga elever som läser sociologi på gymnasiet läser kursen Sociologi. Detta tyder på att de flesta som kommer i kontakt med sociologi på gymnasiet gör det via inriktningar på Barn- och fritidsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet, där kursen Sociologi ingår.

Lsåret 2015/2016 var det enligt Skolverket 11 798 elever som läste kursen Sociologi, vilket är tio gånger fler elever jämfört med kursen Ungdomskulturer, som endast 1 145 elever läste. Även kurser Etnicitet och kulturmöten skiljer sig från Sociologi i popularitet, då 2 771 elever läste den kursen. En förklaring till varför Ungdomskulturer är den kursmodul som lästes av minst antal elever kan vara att det är den enda kurs som inte ges som programfördjupning på Ekonomiprogrammet, som ju har ett högt söktryck.

Som Azarian (2017) påpekar innebär ett mottagarperspektiv på undervisning att anpassa den efter elevernas framtida kunskapsbehov i deras yrkesroller. En skillnad mellan Barn- och

fritidsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet är att boken *Läromedel i sociologi* (Forsell, 2017) i högre utsträckning används på Samhällsvetenskapsprogrammet, medan boken *Sociologi – grunderna* (Phillips, 2012) är riktad mot Barn- och fritidsprogrammet. Utöver val av läromedel kan det vara relevant att fundera på hur sociologin kan utformas och anpassas för respektive program för att göra ämnet relevant och matcha elevernas framtida kunskapsbehov i deras yrkesliv.

Sammanfattningsvis kan sägas att det råder en stor skillnad mellan antal elever som läser kursen Sociologi, jämfört med Etnicitet och kulturmöten och Ungdomskulturer. Den huvudsakliga förklaringen till detta är troligtvis att Sociologi ingår i den beteendevetenskapliga inriktningen på Samhällsvetenskapsprogrammet och i inriktningen Socialt arbete på Barn- och fritidsprogrammet. Utifrån det ojämlika söktrycket på dessa två program tycks det som att sociologin har fått störst genomslag på gymnasiet genom den beteendevetenskapliga inriktningen på Samhällsvetenskapsprogrammet. En didaktisk frågeställning att ta med är hur sociologin kan anpassas till respektive program. Det kan tänkas att till exempel en ekonomielev finner vissa delar av sociologin mer intressant än andra, medan sociologin på Barn- och fritidsprogrammet kan tillämpas på frågor kopplade till omsorg och socialt arbete för att göra ämnet så relevant som möjligt för eleverna.

Sociologi som valbar eller obligatorisk kurs

För att få en bild av om sociologin främst ges som obligatorisk eller valbar kurs kontaktades 16 gymnasieskolor som läsåret 2016/2017 hade avgångselever som läst samtliga tre sociologikurser. Nästan två tredjedelar av de totalt 1125 eleverna som läste sociologi på dessa skolor läste ämnet som programinriktning. Vidare läste en tredjedel sociologi som programfördjupning medan fem procent läste sociologi som individuellt val. Räknar man inriktningskurser som obligatoriska innebär det att 84 procent av eleverna läste sociologi som obligatorisk kurs, medan 16 procent läste ämnet som valbar kurs. På hälften av de kontaktade skolorna var fördjupningskurserna i sociologi obligatoriska.

Resultatet från detta urval ligger i linje med ovanstående redogörelse där det framgår att de flesta elever kommer i kontakt med ämnet som obligatorisk del av inriktning (som i sig förstås är valbar). Dessvärre tyder resultatet på att sociologin inte ofta väljs de gånger eleverna fritt kan välja kurser.

Omfattning av sociologiundervisningen

Enligt 4 Kap 22 § Gymnasieförordningen är det huvudmannen som beslutar om antalet undervisningstimmar för varje kurs. Omfattningen av sociologikurserna kan därmed variera från skola till skola. Hur ser det då ut ute i verksamheterna?

Bland de lärare som svarade på enkäten uppgav 40,4 procent att en hundrapoängskurs i sociologi omfattar 81–90 undervisningstimmar (n = 52). Spridningen är dock stor och svaren varierar mellan 50–60 timmar och 121 eller fler timmar. Vidare är det vanligare att en kurs omfattar färre timmar än 81–90 timmar än att den omfattar fler: 34,6 procent av lärarna angav en ett lägre värde än 81–90 h och 25,0 procent angav ett högre värde. Detta tyder på att sociologikurserna många gånger är tämligen små i omfattning.

Sett till antal teman som finns representerade i exempelvis *Lärobok i sociologi* (Forsell, 2017) är det rimligt att anta att man som lärare tvingas göra en avgränsning av lärobokens innehåll efter de timmar man blivit tilldelad. Som redan påpekats kan det vidare vara svårt att tillsätta heltidstjänster för lärare som enbart undervisar i sociologi, vilket avspeglas i Skolverkets uppgifter om att det läsåret 2016/2017 inte fanns någon heltidsanställd lärare i sociologi. Sociologins omfattning kan jämföras med ämnet samhällskunskap, vars kurser omfattar totalt 600 poäng på gymnasiet.

Några typexempel från verksamheterna

Som framgår ovan består ett gymnasieprogram av flera olika kurs typer, och sociologin kan ingå i en programinriktning eller ges som programfördjupning eller individuellt val. För att ge en beskrivning

av hur sociologikurser kan utformas redogörs nedan för några fördjupande typexempel av tre skolor i kommunerna Sundsvall, Örebro och Karlskrona.

Vid kontakt med Sundsvalls gymnasium framgår att vilka kurser som ska erbjudas som programfördjupning och individuellt val verkar bestämmas i dialog mellan lärare och skolledning. På denna skola träffas skolledning och lärare inför varje nytt läsår och beslutar vilka kurser som ska erbjudas som individuellt val, och en liknande process verkar gälla för fördjupningskurser. Därav är det rimligt att anta att tillgång på lärare, lärares intresse och elevernas intresse spelar in vid bedömningen av hur mycket sociologi som ska ingå i ett program. Vidare kan sociologikurserna i sig variera sett till innehåll. Till exempel gav en lärare som besvarade enkäten uttryck för uppfattningen att kursinnehållet kan variera utifrån den enskilda lärarens intressen och kunskaper, och att olika områden på grund av detta ges olika mycket fokus i undervisningen.

Vid kontakt med Karolinska gymnasiet i Örebro framgår att vilka kurser som ges som programfördjupning till stor del beror på intresset hos eleverna. På Samhällsvetenskapliga programmet kan eleverna välja på tre kurspaket av fördjupningskurser: Människan i det mångkulturella samhället, Brott och straff samt Internationella relationer. Sociologins tre kursmoduler ingår i Människan i det mångkulturella samhället. Elever som väljer det kurspaketet läser således 300 poäng sociologi, medan ingen sociologi ingår i Brott och straff och Internationella relationer. Vid kontakt med skolan framgår att kurspaketet är utformat för att fånga upp intresset hos specifika elevgrupper. Det framgår att eleverna uppskattar sociologikurserna för de tillfällen de ger att diskutera frågor om identitet. Andra frågor som behandlas är bland annat hemlöshet, trafficking och genus.

Även om de elever som väljer kurspaketet med sociologi pekar på ett akademiskt intresse, framgår att elever med tydliga ambitioner att läsa på högskola väljer Internationella relationer då detta kurspaket innehåller kurser som ger meritpoäng, medan sociologikurserna i Människan i det mångkulturella samhället inte gör det (som nämnts ovan tillhör vissa språk och matematikkurser de ämnen som ger meritpoäng). Som en lärare uttryckte det läggs det stort fokus på meritpoäng i gymnasiet, vilket troligen förstärker dessa tendenser. Brott och straff är ett kurspaket med kriminologiskt fokus. Skolan har försökt att hålla isär detta kursinnehåll från sociologikursernas, men det förekommer även här sociologiska resonemang.

Det förekommer även att sociologin kombineras med mer olikartade ämnen än kriminologi. På Af Chapmangymnasiet i Karlskrona är Etnicitet och kulturmöten en obligatorisk fördjupningskurs för elever som läser Samhällsprogrammet med inriktningen Internationell profil. På detta program läses denna hundrapoängskurs under alla tre läsår. Kursen kan då vara integrerad med andra ämnen, exempelvis svenska. Vilka ämnen som sociologiundervisningen kan kombineras med tycks variera beroende på exempelvis lärarens kompetenser. Kursmodulen Sociologi, som ingår i programinriktningen Beteendevetenskap, integreras däremot inte med andra ämnen på Af Chapmangymnasiet. Detta tyder på att kurser som ges som inriktning är mer avgränsade till innehåll än vad fördjupningskurser behöver vara.

Typexemplen ovan visar att sociologin kan utformas på olika sätt beroende på skolans resurser, lärarnas intresseområden och övriga undervisningsområden och för att skolan ska fånga upp elevgrupper med olika intressen. Det framgår att systemet med meritpoäng kan göra att färre elever väljer sociologikurserna, eftersom dessa inte ger meritpoäng medan andra fördjupningskurser gör det. Vidare framgår att det kan förekomma sociologiska inslag i andra fördjupningskurser, exempelvis sådana med kriminologisk inriktning.

Läromedel och sociologis ämnesdidaktik

I dagsläget används tre läromedel i den gymnasiala undervisningen, *Läromedel i sociologi* (Forsell, 2017), *Sociologi* (Lidskog, 2013) och *Sociologi – Grunderna* (Phillips, 2012). För att få en bild av böckernas upplägg och innehåll redogörs nedan för de två förstnämnda. Vidare redogörs för läromedelsförfattarna Johan Forsells och Rolf Lidskogs tankar om deras läromedel och om en sociologisk ämnesdidaktik för gymnasiet.

Boken *Läromedel i sociologi* är indelad i fyra delar. Första delen ger en introduktion till ämnet genom att presentera det sociologiska tänkandet och tre klassiker i form av Émile Durkheim, Karl Marx och Max Weber. Den andra delen svarar mot Skolverkets definition av sociologiämnet genom att redogöra för teorier på individ-, grupp-, och samhällsnivå. I den första upplagan av boken, som kom ut 2012, hade kapitlen i denna del ett avsnitt vardera om vetenskaplig metod. I den senaste upplagan har istället metoden ett eget kapitel i slutet av boken. En anledning till detta är enligt Forsell att det kan vara svårt att hinna undervisa om varje enskild metod utifrån sociologikursernas tidsbegränsning. Den tredje delen redogör för perspektiv på klass, etnicitet och genus. Den avslutande delen utgörs som redan nämnts av ett metodkapitel. Boken riktar sig främst till elever som läser sociologi på beteendevetenskapliga inriktningen på Samhällsvetenskapsprogrammet.

Läromedel i sociologi är författad utifrån tanken att den ska kunna förmedla sociologiska begrepp och teorier till eleven, vilket sin tur kan bidra till en djupare sociologisk förståelse. Forsell menar att dess teoretiska orientering kan underlätta för läraren att välja de delar av innehållet som är lämpliga för undervisningen, och utgör således ett stöd för läraren hur sociologin kan läras ut utan att vara för styrande.

De inledande fyra kapitlen i läroboken *Sociologi* behandlar grundläggande frågor om sociologin. Här berörs bland annat människans identitetsutveckling, resonemang om vad ett samhälle är och vad som särskiljer sociologin från andra ämnen. Kapitel fem till sju tar upp aktuella samhällsområden som globalisering och urbanisering, perspektiv på ojämlikhet samt familj, utbildning och arbete. I kapitel åtta sammanfattas bokens budskap om växelspelet mellan människan och samhället.

Jämfört med *Läromedel i sociologi* lägger boken *Sociologi* ett mindre fokus på begrepp och teorier. Lidskog är av uppfattningen att en förmåga att resonera sociologiskt bör föregå inläring av specifika teorier. Han menar att ett sociologiskt perspektiv kan vara lättare för elever bära med sig, medan detaljkunskaper är lätta att glömma. De teoretiker som dock behandlas i boken är bland andra Marx, Weber och Durkheim. Här menar Lidskog att det är viktigt att visa hur klassikerna är relevanta idag, genom att visa på teoriernas möjlighet att förklara saker eleverna kanske redan har åsikter om. Detta kan exempelvis röra arbetsvillkor i en globaliserad värld och tankar om social sammanhållning i olika sammanhang.

”Man måste på något sätt säga hur sociologi har någonting att säga om dagens samhälle och om det liv som de lever idag, gymnasieeleverna, så att det inte blir gårdagens vetenskap...” (Rolf Lidskog, intervju)

Att göra undervisningen relevant för gymnasieelever genom att applicera sociologiska kunskaper på deras egen verklighet är troligtvis en viktig del av den sociologiska ämnesdidaktiken. Forsell har själv undervisat i sociologi på gymnasiet och pratat med verksamma lärare. Hans uppfattning att det främst ligger en utmaning i att lära ut strukturella perspektiv till gymnasieelever, medan det kan vara lättare att lyfta fram teorier på mikronivå. Från ett didaktiskt perspektiv kan det därför vara lämpligt att lära ut makrosociologiska teorier det tredje läsåret.

Vidare kan exemplifiering användas för att visa på sociologins relevans. Exemplifiering kan ske i form av filmer och genom att knyta an kunskaperna till vardagsnära händelser eller aktuella händelser i samhället. Musik kan användas för att skapa diskussioner om vad låttexten handlar om, och vidare relateras till det aktuella innehållet i undervisningen. Ytterligare sätt att exemplifiera sociologiska kunskaper är med hjälp av litteratur och exempel från idrotten. Till exempel används Zlatan Ibrahimović i boken *Läromedel i sociologi* för att illustrera klassbegreppet och social rörlighet.

Som tidigare nämnts kan även enklare övningar i metod användas som didaktiskt redskap i undervisningen. Exempelvis kan deltagande observation och enklare frekvensstudier användas för att hitta mönster i elevernas omgivning som sedan kan analyseras sociologiskt. Samtidigt menar Lidskog att elever på gymnasienivå inte behöver lära sig specifika metoder särskilt ingående. Övningar i metod bör enligt honom snarare användas som ett sätt att komma närmare elevernas vardagspraktik och för att understryka sociologin som vetenskap. Vidare kan workshops eller rollspel anordnas där eleverna

får möjlighet att reflektera sociologiskt över olika roller de blir tilldelade, vilket kan vara ett annat sätt att träna elevernas sociologiska blick.

Sammanfattningsvis kan sägas att böckerna *Sociologi* och *Läromedel i sociologi* har olika ingångar till ämnet. Den förstnämnda fokuserar till stor del på förmågan att resonera sociologiskt, medan den senare i högre utsträckning är orienterad kring begrepp och teorier. Ingångarna ger till viss del olika didaktiska förutsättningar för undervisningen. Pedagogiska tankegångar som beskrivs handlar om vikten att få eleverna att kunna tillämpa sociologiska kunskaper i sin vardag. Verktyg i undervisningen kan därför bestå i exemplifiering med hjälp av film, musik, idrott och litteratur. Vidare kan rollspel och övningar i vetenskaplig metod användas för att träna elevernas sociologiska iakttagelseförmåga och förmåga att föra sociologiska resonemang.

Sociologilärares ämneskunskaper

För att vara behörig lärare i sociologi krävs enligt Skolverkets föreskrifter minst 90 poäng högskolestudier i sociologi, alternativt att han eller hon visar på likvärdiga kunskaper och kompetenser. I 2 kap 21 och 22 §§ Förordningen (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare framgår dock att ”motsvarande omfattning” av ämnesstudier räcker för behörighet. Detta betyder att 30 av 90 hp kan innehåsa i ett motsvarande ämne. Läsåret 2016/2017 undervisade enligt Skolverket 334 lärare i sociologi. Av dem hade 91,0 procent pedagogisk högskoleexamen, medan 28,1 procent hade lärarlegitimation i sociologi.

Enkätundersökningen som genomfördes i föreliggande kartläggning tyder på en stor variation av hur mycket sociologi lärare läst på högskola. Bland dem som svarade på enkäten har 52 läst sociologi på universitet eller högskola, medan tre av dem inte gjort det (n = 55). Bland dem som läst sociologi på högskola har två tredjedelar läst mellan en till tre terminer sociologi. Drygt en femtedel har läst fler än 90 hp och 12,5 procent har läst färre än 30 hp sociologi (n = 48). I och med att det förekom en viss överrepresentation av lärare med lärarlegitimation i sociologi bland respondenterna, är det troligt att de läst något fler högskolepoäng sociologi jämfört med det nationella genomsnittet. Baserat på 52 enkätsvar framkommer att drygt hälften av lärarna har läst sociologi som fristående kurser. Nästan en tredjedel har läst sociologi som del av lärarutbildningen.

Fortbildning och studiebesök

Det tycks finnas ett stort intresse för fortbildning bland sociologilärare, då 85,5 procent var intresserade av fortbildning (n = 55). Hur en sådan önskas vara utformad undersöktes inte i föreliggande kartläggning, men några kommentarer rörande fortbildning förekom bland enkätsvaren. En av lärarna menade att krångliga antagningsregler gjorde att hen tvingades läsa om kurser hen redan läst. Samma lärare menade att hen hade kollegor som velat läsa mer sociologi men avstått då de inte kunnat tillgodoräkna sig tidigare kurser. Här kan nämnas att vilka kurspoäng som ska vara möjliga att tillgodoräkna som sociologi tycks variera mellan olika lärosäten, och är således en fråga att diskutera för att sätta en gemensam standard.

Utöver behovet av fortbildning verkar det finnas ett stort intresse för att ta med sina elever på en sociologiföreläsning på universitet eller högskola. Bland lärarna uppgav 89,1 procent att de är intresserade av detta, medan 10,9 svarade nej eller kanske (n = 55). Detta är något som Stockholms Universitet erbjudit gymnasieskolor sedan ett antal år tillbaka. Bland enkätsvaren framkom att en lärare besökt Linköpings Universitet för detta ändamål och en annan hade bjudit in sociologilärare från Mittuniversitet för att medverka på en lektion. En av de lärare som var tveksamt inställd till ett sådant studiebesök angav ett bristande intresse hos eleverna som skäl, samt att det dessutom kan vara svårt att anpassa undervisningsnivån.

Sociologi på ämneslärarprogrammet

Sociologi är en del av samhällskunskapsämnet på ämneslärarprogrammet, som startade i dess nuvarande form höstterminen 2011. Samhällslärarstudenter läser minst fyra terminer

samhällskunskap, som även är integrerade med ämnesdidaktiska lärandemål. De discipliner som traditionellt utgjort grunden i samhällskunskapen är enligt Johansson (2016) statskunskap, sociologi och nationalekonomi, där statskunskapen har en framskjuten position sett till andel lärandemål i kursplanerna. Utöver de fyra terminerna samhällskunskap läser lärarstudenter enligt Johansson (2016) två terminer inom utbildningsvetenskaplig kärna (UVK). Kärnkurser behandlar ett brett kunskapsområde som bland annat berör bedömning, utvärdering, skolans roll i samhället och vetenskaplig metodik. Nedan ges en överblick över det sociologiska innehållet på landets ämneslärarprogram.

Som framgår av Johansson (2016) kan samhällskunskapen bestå av både tematiserade kurser med ett tvärvetenskapligt innehåll och ämnesdisciplinära kurser. Så är även fallet för sociologin. I Tabell 3 nedan redogörs för de lärosäten som har samhällskunskap på ämneslärarprogrammet med inriktning mot gymnasiet. För de lärosäten med tematiskt sociologiinnehåll anges en uppskattning av hur många högskolepoäng kursmålen omfattar. För övriga lärosäten anges de renodlade sociologipoängen, även om det i vissa fall förekommer sociologiska inslag utöver dessa. Tabellen ger även information om hur många renodlade högskolepoäng (hp) sociologi ges vid respektive lärosäte. Vidare beskrivs om sociologi ges som del av samhällskunskapsämnet (SH) respektive UVK, samt om det finns möjlighet för studenter med sociologiexamen att läsa kompletterande pedagogisk utbildning (KPU).

Tabell 3

Beskrivning av sociologiämnet på ämneslärarutbildningen

Lärosäte	Antal hp sociologi	SH	UVK	KPU
Göteborgs Universitet	7,5 ^b	X	X	Ja
Högskolan i Halmstad	7,5	X		Nej
Högskolan Kristianstad	40 ^a	X	X	Nej
Högskolan Väst	40 ^{a b}	X	X	Nej
Jönköpings Högskola	5 ^b	X		Nej
Karlstad Universitet	10 ^b	X		Ja
Linköpings Universitet	15 ^b	X	X	Ja
Linnéuniversitetet	22,5 ^b	X		Nej
Luleå Tekniska Universitet	22,5	X		Ja
Malmö Universitet	15 ^b	X	X	Ja
Mittuniversitetet	22,5 ^a	X		Ja
Mälardalens Högskola	30	X		Nej
Stockholms Universitet	7,5	X		Ja
Södertörns Högskola	7,5 ^b	X		Nej
Umeå Universitet	15	X		Ja
Uppsala Universitet	75 ^{*b}	X		Ja
Örebro Universitet	7,5 ^b	X		Ja

^a = En uppskattning av antal hp som utgörs av sociologi ^b = Sociologiska inslag utöver dessa hp förekommer * = Om sociologi väljs som inriktning, annars 15 hp

För Högskolan Väst, Mittuniversitet och Högskolan Kristianstad anges en uppskattning av det sociologiska innehållet gjord av respektive programansvarig för ämneslärarprogrammet på Högskolan Väst och Högskolan Kristianstad samt ämnesansvarig för samhällskunskap på Mittuniversitet. Dessa lärosäten har inga renodlade sociologikurser för samhällskunskapslärare, men har kurser där sociologi är ett tydligt inslag. Linköpings Universitet, Malmö Universitet, Örebro Universitet, Uppsala Universitet, Jönköpings Högskola, Göteborgs Universitet, Linnéuniversitetet och Södertörns Högskola har utöver de renodlade sociologikurserna även inslag av sociologi i andra kurser. I tabellen anges endast de renodlade sociologipoängen för dessa lärosäten, vilket bör beaktas vid jämförelsen mellan lärosätena. Uppsala Universitet är det lärosäte där lärarstudenter läser flest poäng sociologi, förutsatt att de väljer sociologi som inriktning. Den obligatoriska sociologidelen omfattar 15 hp. Som framgår i Azarians (2017) rapport om den sociologiska ämnesdidaktiken är det dock få studenter som väljer fördjupningskurserna i sociologi. Beräknat på de uppskattade poängen för Högskolan Väst, Mittuniversitetet och Högskolan Kristianstad samt de renodlade poängen för övriga lärosäten utgör sociologiämnet i genomsnitt 20,5 hp på landets ämneslärarprogram för samhällskunskapslärare med gymnasieinriktning.

Som framgår ovan är kurserna inom UVK omfattande till sitt innehåll och flera perspektiv finns representerade. Sociologiska inslag på kärnkurserna kan bidra med att lärarstudenterna utvecklar en förmåga att sätta individen i relation till samhälleliga strukturer och till sin omgivning, vilket är användbart då man som lärare många gånger måste hantera komplexa sociala situationer. Föreliggande kartläggning visar dock att merparten av sociologiundervisningen sker inom

samhällskunskapsinriktningen. De lärosäten som har sociologiska inslag i kärnkurserna är Göteborgs Universitet, Högskolan Väst, Linköpings Universitet, Malmö Universitet och Högskolan Kristianstad. Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet ansvarar för två UVK-kurser om 7,5 hp vardera.

Sociologikursen Vad är ett samhälle? vid Malmö Universitet kan tjäna som exempel på en kurs med didaktiska inslag. Lärandemål som troligen ingår i UVK är att studenten ska ”planera undervisning kring socioekonomiska faktorer och livsmiljö baserad på studier i närområdet” samt ”beskriva och diskutera, med utgångspunkt i styrdokument, samhällskunskaps-didaktikens centrala frågor samt konkretisera dessa i en lokal pedagogisk planering av undervisning i samhällskunskap som även omfattar enkla överväganden kring bedömning och kunskapskrav”⁴. Utöver dessa lärandemål ingår även sociologiska ämneskunskaper i kursen.

Vid tio av sexton lärosäten ges möjlighet för studenter med sociologiexamen att läsa KPU. Detta verkar positivt för att fånga upp studenter med examina i sociologi, men tittar man närmare på verksamheterna föreligger även vissa utmaningar. Till exempel framgår vid kontakt med Uppsala Universitet att lärosätet inte har tagit in någon student med sociologi som enda ämne, eftersom arbetsmarknaden är smal och det är svårt att hitta platser för verksamhetsförlagd utbildning (VFU).

Undervisande sociologer på ämneslärarprogrammet

Kartläggningen visar att sociologiinstitutionernas uppdrag på ämneslärarprogrammet varierar i omfattning. Vanligast är att en anställd vid respektive sociologiinstitution undervisar på lärarprogrammet. Störst medverkan har institutionen vid Göteborgs Universitet, där nitton sociologer undervisar i samhällskunskap för lärarstudenter. Vid Mittuniversitetet, Högskolan Kristianstad och Högskolan i Halmstad har inga anställda vid lärosätenas sociologiinstitutioner uppdrag på lärarprogrammet.

Exempel på kurser där sociologer deltar i undervisningen är Ungdomars identitet och livsvillkor (Högskolan Väst), Sociala strukturer, social kategorisering och socialt handlande (Umeå Universitet) och Vad är ett samhälle? (Malmö Universitet). Exempel på kurser som troligtvis ingår i UVK och där sociologer medverkar är Ämneslärarens pedagogiska uppdrag 1 (Högskolan Väst) och Sociala relationer, ledarskap och konflikthantering för lärare i gymnasieskolan (Göteborgs Universitet). Det förekommer även att anställda vid sociologiinstitutioner undervisar på metodkurser och handleder lärarstudenter under skrivande av uppsats.

Överlag tycks det finnas potential för större medverkan bland landets sociologiinstitutioner på ämneslärarprogrammet, vilket är relevant både på ämneskurserna och på kärnkurserna. Detta ställer dock krav på att tillräckligt med resurser finns att tillgå på institutionerna, vilket inte är fallet på samtliga lärosäten i nuläget. Vidare ställer en sådan utveckling krav på sociologernas ämnesdidaktiska kunskaper, eftersom de då även ska förmedla hur ämnet kan läras ut.

Diskussion och vägar framåt

I och med sociologins etablering som gymnasieämne har syftet med föreliggande rapport varit att bidra med underlag för fördjupad kunskap till SSF om sociologiämnet på gymnasiet. Frågor för rapporten att besvara handlar om vilka vägar det finns att påverka ämnets innehåll, utformning och utveckling samt om hur samarbetet mellan gymnasielärare och landets sociologimiljöer kan etableras och utvecklas.

Utifrån kartläggningens resultat diskuteras här sju punkter om hur landets sociologimiljöer kan arbeta för att stärka sociologin på gymnasiet. Punkterna kan tjäna som stöd för diskussion i gemensamma forum för SSF och sociologimiljöer runtom i landet om vilka vägar ett fortsatt arbete med sociologin på gymnasiet kan ta.

⁴ Lärandemålen citerade från <https://edu.mah.se/sv/Course/LS201C?v=1.6>

Punkt 1 och 2 rör det sociologiska kursinnehållet på gymnasiet. Under punkt 3 och 4 diskuteras hur ett förbättrat samarbete mellan sociologilärare och landets sociologimiljöer kan utvecklas. Slutligen diskuteras under punkt 5 till 7 hur en god nivå på sociologilärares ämneskunskaper kan säkerställas.

Det sociologiska kursinnehållet

1) Undervisningens fokus

Sociologins etablering som gymnasieämne väcker frågor kring vilka kunskaper elever bör få med sig från undervisningen. Föreliggande kartläggning ger bilden av att sociologiundervisningen i stor utsträckning kan utformas utifrån skolans resurser och lärarens intresseområden. För att ”gymnasifieringen” av sociologin ska ske på ett sätt som landets sociologimiljöer är bekväma med kan ett grundläggande arbete för SSF och landets sociologimiljöer innebära att vara delaktiga i Skolverkets beskrivning av sociologiämnet och de kunskapsmål ämnet omfattar.

Här föreligger bland annat en avvägning mellan ett fokus på att lära ut det Azarian (2017) kallar ett sociologiskt tänkande och ett fokus på att lära ut teorier och begrepp. Som framgår ovan i diskussionen om sociologins ämnesdidaktik behöver dessa ingångar till ämnet inte stå i motsättning till varandra. Men medan ett sociologiskt tänkande kan utgöra en lämplig grund för gymnasieelevers fortsatta studier och något de förhoppningsvis kan bära med sig, kan denna ingång samtidigt medföra en uppfattning om sociologin som ett vardagligt tyckande och på så sätt försvaga dess positionering gentemot andra ämnen. Vidare riskerar en undervisning centrerad kring svårgrepliga teorier avskräcka elever till fortsatta sociologistudier, samtidigt som även ett sådant fokus kan stärka elevernas baskunskaper inför högskolestudier och på sikt kan höja nivån på grundkurserna i sociologi.

Det bör poängteras att Skolverkets nuvarande beskrivning av sociologin tar ett brett grepp om dessa frågor. Som framgår ovan ska sociologielever enligt Skolverket dels utveckla en ”förmåga att använda sociologiska begrepp, teorier och modeller”, dels en ”förmåga att diskutera samhällets, egna och andras attityder samt diskutera handlingar och värdera olika ståndpunkter” samt en ”förmåga att problematisera kulturmöten och sociala processer på individ-, grupp- och samhällsnivå”. Kunskapsmålen kan exempelvis jämföras med Zygmunt Baumanns syn på det sociologiska tänkandet som sammanfattas av Azarian (2017) på följande vis:

”... enligt Bauman [är sociologin] ett systematiskt sätt att 'kontextualisera' den individuella handlingen genom att lyfta ut den ur individens egen livsvärld, och sammanföra och jämföra den med andra individers handlingar för att upptäcka de underliggande, icke-direkt observerbara, kontextuella faktorer som formar och betingar den.”

Även om dagens kursmål alltså omfattar både teorier och begrepp och ett grundläggande sociologiskt tänkande är det önskvärt att landets sociologimiljöer medverkar i utformningen av ämnets gymnasiala kärna. Som framgår av Ballantine et al. (2016) riskerar en passiv hållning i frågor som dessa öppna dörren för andra aktörer att definiera ämnet, vilket rimligen även är relevant i en svensk, gymnasial kontext. Utöver formulering av kunskapsmål kan det till exempel diskuteras vilka grundläggande kunskaper som ska behandlas i kursmodulen Sociologi enligt Skolverkets beskrivning av ämnet. Uppgifter för SSF och landets sociologimiljöer är således dels att nå ett slags konsensus kring vad sociologin på gymnasiet ska bestå av, dels att hitta vägar att påverka Skolverkets utformning och beskrivning av sociologin som gymnasieämne.

2) Läromedel

Då kunskapsmålen i nuläget öppnar för många vägar att lära ut sociologin, utgör det läromedel läraren använder till stor del ramen för undervisningen. En lärobok blir således som ett koncept av sociologin

och ett hjälpmedel för läraren hur den sociologiska kunskapen kan förmedlas⁵. Utöver att påverka de kunskapsmål sociologin syftar till att uppnå, innebär ett annat arbete för sociologimiljöer att vara delaktiga i utformningen av läromedel. För att sociologin ska vara relevant för eleverna är det angeläget att de läromedel som används inte presenterar föråldrade exempel, samt att dessa problematiseras på ett sätt som är aktuellt i det rådande samhället och i samhällsdebatten. En annan möjlighet att bidra till utvecklingen av läromedel är att författa handböcker med förslag och exempel på hur läromedlen kan användas⁶.

Vägar för stärkt samarbete mellan sociologimiljöer och sociologilärare

Ett stärkt samarbete mellan sociologilärare och sociologimiljöer förutsätter bättre vägar för kommunikation, både mellan lärare och sociologimiljöer och mellan lärare. Detta skulle underlätta utbytet av idéer om undervisning och i högre utsträckning inkludera lärare i de sociologimiljöer som finns runtom i landet.

3) Nätbaserat undervisningsstöd

Ett förslag som lyftes under ämnesdagarna är att skapa ett nationellt nätbaserat stöd för sociologilärare med text och filmat material. Som DeCesare (2005) påpekar kan sådant material bestå av tips på lektionsupplägg, aktiviteter och länkar till intressanta hemsidor. SSF har i dagsläget en flik på deras hemsida dedikerad åt gymnasiesociologi. Denna skulle kunna utgöra en plattform för ett mer utvecklat stöd för sociologilärare, vilket skulle gynnas av att sociologiinstitutioner bidrar med material. Materialet bör vara lätt att uppdatera och bestå av kortare material, utan att det är allt för grundläggande. Ett nätbaserat stöd kan även användas för sociologilärare att utbyta tankar och material med varandra. En förutsättning för att en sådan plattform ska komma till användning är att SFF når ut med information om den till sociologilärare.

4) Samverkansprojekt

En ytterligare väg att förbättra kommunikationen mellan lärare och institutioner är att starta samverkansprojekt mellan högskolor och gymnasieskolor. Detta kan inledningsvis ske i form av pilotprojekt för vilka samverkansmedel kan sökas hos kommuner och lärosäten. Samverkansprojekten kan bestå i att gymnasieelever medverkar på föreläsning på högskola eller att sociologer besöker gymnasieskolor, vilket skulle kunna anpassas till pågående undervisning eller projektdagar. Dessa projekt behöver inte begränsas till sociologikurser på gymnasiet utan kan även inkludera de elever som läser samhällskunskap. Vidare kan exempelvis ekonomer och statsvetare inkluderas i dessa samarbeten för att visa på sociologins särdrag. Samverkansprojekten kan användas för bredda rekryteringen till sociologin och att marknadsföra ämnet genom att informera om möjliga yrkesroller. Det kan därför vara viktigt med alumniuppföljningar för att kartlägga vad sociologstudenter arbetar med efter examen. Samverkansprojekten bör grundas på formella avtal för att genomförandet inte ska hänga på enskilda, drivande sociologer.

Samverkansprojekt skulle kunna underlätta för en mer kontinuerlig dialog mellan sociologer och sociologilärare för att utbyta idéer och tankar kring undervisningen. För att etablera kontakt mellan lärare och sociologiinstitutioner kan en funktionsmejladress upprättas på sociologförbundets hemsida som en anknäring till landets sociologiinstitutioner.

⁵ Intervju med Johan Forsell

⁶ Intervju med Rolf Lidskog

Sociologilärares ämneskunskaper

5) Behöriga lärare

Som framgår i föreliggande rapport är endast en tredjedel av landets sociologilärare legitimerade och enkätundersökningens resultat visar en stor variation av hur mycket sociologi undervisande lärare läst på högskola. En strategi för att säkerställa en god kompetens hos sociologilärare är att arbeta för att sociologin klassificeras som ett *vanligt ämne*. Som framgår av Carle (2015) var detta till en början Skolverkets avsikt innan departementet ändrade underlaget och kategoriserade sociologin som *visst ämne*. En klassificering av sociologin som *vanligt ämne* skulle förbättra möjligheten för lärosäten att upprätta en ämneslärarutbildning i sociologi. Även om detta bör vara ett långsiktigt mål, är det vår uppfattning att en lämpligare väg framåt, åtminstone i dagsläget, är via KPU. Kartläggningen visar att förutsättningarna för detta är relativt goda i och med att tio av 17 lärosäten erbjuder KPU för sociologistudenter. Det tycks dock finnas ett behov av bättre information till sociologistudenter om möjligheten att läsa KPU för att bli sociologilärare.

För att bli behörig lärare krävs 90 hp i sociologi, men av dessa kan 30 hp innehåsa i ett motsvarande ämne. Ämnen som kan vara uppe för bedömning på lärosätena är exempelvis media- och kommunikationsvetenskap, freds- och konfliktstudier och socialantropologi. Samtidigt som det är positivt med behöriga lärare i sociologi, finns en risk att bedömningar om vilka kurser som ska kunna tillgodoräknas blir väl generösa. En kvalitativ KPU skulle därför gynnas av nationellt standardiserade behörighetskrav och att en diskussion kring vilka kurser som ska vara möjliga att tillgodoräkna för att vara behörig kommer till stånd. För att genomföra sådana förändringar kan sociologimiljöer vara aktiva när kursplaner för KPU revideras och på så sätt medverka i utformningen av KPU-kurserna.

6) Sociologi på ämneslärarprogrammet

Kartläggningen visar att det i genomsnitt ingår 20,5 hp sociologi på landets ämneslärarprogram. Detta är otillfredsställande då 90 hp krävs för att vara behörig lärare i sociologi. Här ligger utmaningen i att öka andel lärandemål med sociologiskt innehåll för lärarstudenter och vidare att skjuta fram sociologins position gentemot andra ämnen som ingår i samhällskunskapskurserna. Som framgår ovan finns en potential för landets sociologimiljöer att i högre utsträckning medverka på ämneslärarprogrammet än vad som är fallet i dagsläget. Samtidigt försvåras detta av begränsade resurser på sociologiinstitutionerna, där det i vissa fall råder brist på undervisande sociologer.

Förutom betydelsen av att lärarstudenten får läsa mer sociologi kan förhållandet att sociologin ofta ges som tematiserade kurser lyftas fram. Förvisso behöver detta, vilket framgår av Johansson (2016), inte vara något specifikt för sociologiämnet. Vår uppfattning är dock att renodlade sociologikurser är att föredra eftersom det sociologiska innehållet annars riskerar urholkas.

Vidare kan separata sociologikurser ge bättre förutsättningar att väva in en sociologisk ämnesdidaktik i undervisningen. Som framgår av kartläggningen ger endast fem av 17 lärosäten sociologi inom UVK. Det finns således utrymme för fler ämnesdidaktiska inslag i sociologin vilket, förutom att bidra med användbara perspektiv i läraryrket, även är viktigt för att studenterna ska identifiera sig som sociologilärare. Som Azarian (2017, s. 23) uttrycker det bör ett ämnesdidaktiskt lärandemål för sociologin: "... tydligt beton[a] kravet på att kunna uppvisa god förmåga att sammanfatta, presentera och diskutera ett sociologiskt kunskapsstoff, samt att kunna presentera detta såväl muntligt som skriftligt för olika målgrupper". Ett sådant lärandemål skulle synliggöra den sociologiska ämnesdidaktiken för studenterna på ett klart sätt. Vår uppfattning är att detta skulle underlättas av en rörelse bort från tvärvetenskapliga kurser på ämneslärarprogrammet till renodlade sociologikurser. Här finns det olika möjligheter som måste utgå från lokala behov och samarbeten.

Ytterligare ett sätt att stärka en sociologisk ämnesdidaktik är att upprätta ett nätverk av sociologimiljöer och sociologilärare som arbetar med ämnesdidaktiska frågor⁷. Som framgår av

⁷ Intervju med Rolf Lidskog

Azarian (2017) finns det exempelvis samlade erfarenheter och kunskaper från sociologiundervisningen på gymnasienivå i USA som skulle kunna anpassas och tillämpas för att utveckla den svenska gymnasiesociologin. Ett sådant nätverk kan anordna ämnesdidaktiska konferenser och seminarier. Denna punkt har även lyfts av Azarian (2017) som menar att detta initialt kan inkludera ett fåtal lärosäten, men att det även skulle kunna drivas på nationell nivå av exempelvis SSF.

7) Fort- och vidareutbildning

Slutligen förtjänar det att lyftas fram att det finns stort utrymme och efterfrågan för fort- och vidareutbildning för sociologilärare. Fortbildningskurser skulle kunna riktas mot redan verksamma sociologilärare och vidareutbildningskurser mot behöriga lärare i samhällskunskap som vill utöka sin behörighet till sociologiämnet. Det föreligger ett behov av att undersöka intresset hos huvudmännen att bevilja fort- och vidareutbildning för de anställda lärarna, samt att undersöka lärarnas synpunkter på hur sådana kurser bör utformas. Detta har inte ingått inom ramen för föreliggande rapport men förtjänar att utredas vidare. Initiativet till och genomförande av fort- och vidareutbildning kan mycket väl ligga på lokala sociologimiljöer i samverkan med de gymnasieskolor som ger sociologikurser. Här är en fortsatt dialog att rekommendera.

Några tankar som lyftes under ämnesdagarna var att samverka mellan lärosäten för att få till stånd en distansutbildning. En sådan skulle inte begränsas av den lokala efterfrågan på samma sätt som en campusförlagd utbildning, samtidigt som den inte skulle vara lika resurskrävande för enskilda lärosäten om den samordnas mellan flera lärosäten. En distansutbildning skulle lämpligen gå på halvfart.

Metoddiskussion och begränsningar med rapporten

Innan en sammanfattning och avslutning av rapporten ges diskuteras här kartläggningens tillvägagångssätt och några av rapportens begränsningar.

En begränsning med rapportens metod gäller de urval som har behövts göras för att besvara vissa frågor. De uppgifter som presenteras för att besvara frågan om sociologin främst ges som obligatorisk eller valbar kurs bygger på information från 16 skolor, vilket utgör ett litet urval av de 486 skolenheter som erbjuder sociologi nationellt sett. Då femton av dessa var kommunala skolor, innebär det troligtvis även en överrepresentation av kommunala skolor. Även om resultatet tydligt pekar i riktningen att de flesta elever läser sociologi som obligatorisk kurs, bör dessa begränsningar i urvalet poängteras.

Ett annat urval som gjordes under kartläggningen gäller vilka lärare som besvarade enkäten. Här användes tre sätt för att komma i kontakt med lärarna, nämligen Skolverkets hemsida www.valjaskola.se, en lista sammanställd av Skolverket med skolor som erbjuder sociologi och samt en Facebook-grupp för sociologilärare. Detta urval behöver inte vara representativt för landets sociologilärare. Som nämnts ovan är andelen lärare med legitimation i sociologi exempelvis 13,7 procentenheter större bland respondenterna än andelen legitimerade sociologilärare nationellt sett. Det är dessutom möjligt att de lärare som är med i Facebook-gruppen utmärker sig till exempel vad gäller intresse för sociologi, engagemang för ämnet osv. Här gjordes dock en avvägning mellan att få in tillräckligt med svar och att undvika eventuell skevhet i urvalet.

En begränsning vad gäller kartläggningen av sociologin på ämneslärarprogrammet är att den grundas på information från program- och ämnesansvariga vid respektive lärosäte som vid vissa fall har gjort uppskattningar av det sociologiska innehållet på ämneslärarprogrammet. Detta kan göra att uppskattningarna skiljer sig åt, exempelvis gällande vilka kurser eller kursmål som räknas som sociologi. Ett mer reliabelt sätt att mäta detta hade varit att ingående studera respektive läroplan, och utifrån en bedömningsmall tolka ut de sociologiska lärandemålen. Detta tillvägagångssätt bedömdes dock vara för tidskrävande utifrån tidsramen för föreliggande uppdrag.

Utöver dessa metodologiska begränsningar finns det områden rapporten inte har tittat närmare på, men som vore intressant utifrån rapportens syfte att ge fördjupad kunskap om sociologin på gymnasiet. För det första saknar rapporten en litteraturgenomgång av forskning om sociologins ämnesdidaktik och/eller den samhällsvetenskapliga didaktiken. En sådan hade kunnat ge en översikt över fältet och en mer djupgående bakgrund till föreliggande rapport.

Ett annat område som är intressant för framtida studier är hur undervisningen tar form i klassrummet. Medan föreliggande rapport redogör för exempel från olika verksamheter och läromedel som används samt ger exempel på pedagogiska tillvägagångssätt, bidrar den inte med djupgående kunskap om hur undervisningen faktiskt bedrivs. Detta skulle kunna studeras genom att delta på en eller flera sociologilektioner, och även genom att intervjua lärare. En sådan metod skulle ge en fördjupad uppfattning hur sociologilärare förhåller sig till de didaktiska frågorna⁸ om vad undervisningen ska innehålla, hur det ska göras begripligt för studenten, varför man väljer ett visst innehåll och varför man lär ut på ett visst sätt.

Sammanfattning och avslutning

Sociologin utgör idag en del av den beteendevetenskapliga inriktningen på Samhällsvetenskapsprogrammet, vilket är gymnasiets populäraste program. Det är även en del av inriktningen Socialt arbete på Barn- och fritidsprogrammet och kan ges som fördjupningskurs på Humanistiska programmet och Ekonomiprogrammet. Antalet elever som läser sociologi visar en positiv trend sedan ämnets införande i och med läroplanen GY 2011. Det är således en positiv bild föreliggande kartläggning ger av sociologins potential som gymnasieämne.

Vidare finns det områden att arbeta med för att säkerställa ämnets kvalitet och kvantitet. Ett sådant handlar om att sociologikurser kan variera kraftigt sett till antal undervisningstimmar, vilket påverkar lärarens förutsättningar att förmedla sociologiska kunskaper till eleverna. Ett annat område handlar om att säkerställa sociologilärares ämneskunskaper, då rapporten pekar på stor variation av hur mycket sociologi de undervisande lärarna läst och hur mycket sociologi som ingår i landets ämneslärarprogram. Samtidigt föreligger en stor efterfrågan och intresse för fort- och vidareutbildning, vilket tillsammans med KPU kan vara en viktig del för att fler lärare ska få behörighet att undervisa i sociologi.

Sociologins etablering som gymnasieämne aktualiserar även frågor om dess ämnesdidaktik, och rapporten har tagit upp några idéer och tankegångar om detta. Frågor som behandlats rörde bland annat hur sociologin kan göras relevant för gymnasieelever och vilka pedagogiska knep som kan användas för att förmedla sociologiska kunskaper. Rapporten visar även på ett behov av att fundera kring hur undervisningen kan anpassas för olika program, vars elever kan ha olika förväntningar på ämnet och olika kunskapsbehov för deras framtida yrkesroller.

Utän att ha redogjort för mer djupgående exempel på hur sociologiundervisningen bedrivs i klassrummet, är vår förhoppning att föreliggande rapport kan ge en övergripande bild av sociologin på gymnasiet. Som sådan kan den utgöra ett underlag för fortsatta diskussioner bland sociologimiljöer och gymnasielärare kring hur den gymnasiala sociologin kan stärkas och utvecklas, vilket skulle bidra till att elever tillägnar sig ett bredare och djupare samhälls- och beteendevetenskapligt perspektiv samt en möjlighet att framhäva sociologins betydelse i samhället i stort.

⁸ Beskrivna av Azarian (2017)

Referenser

- Azarian, R. (2017) *Sociologins didaktiska utmaning. En rapport om sociologiundervisningen inom Lärarprogrammet*. Sociologiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Ballantine, J., Greenwood, N., Howard, R. J., Kain, L. E., Pike, D., Schwartz, M., Smith, R. T. & J. F. Zipp (2016) "Does the Center Hold? Reflection on a Sociological Core", *Teaching Sociology*, 44 (3): 151-162.
- Carle, J. (2015) "Den nya gymnasieskolan – Sociologins framtid?", *Sociologisk Forskning*, 52 (1): 81–84.
- DeCesare, M. (2005) "The High School Sociology Teacher", *Teaching Sociology*, 33: 345-354.
- Forsell, J. (2012) *Lärobok i sociologi*. Malmö: Gleerups.
- Johansson, J. (2016) *Samhällskunskap i den nya ämneslärarutbildningen – samhällskunskapens innehåll och ämnesdidaktik vid 14 lärosäten i Sverige*. Högskolan i Halmstad.
- Lidskog, R. (2013) *Sociologi*. Stockholm: Liber.
- Malmö Universitet (2017) Hämtad 2018-01-14 från <https://edu.mah.se/sv/Course/LS201C?v=1.6>
- Phillips, L. (2012) *Sociologi – grunderna*. Malmö: Gleerups.
- Skolverket (u.å.) Hämtad 2018-01-14 från <https://www.skolverket.se/>
- Skolverket (u.å.) Hämtad 2018-01-14 från <https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/soi/subject.htm?subjectCode=SOI&p=p&tos=gy>